

A.TUREKEEVANIN GÜRRİLERİNDE TURMIS SHINLIĞINI SÁWLELENIWI

Tileuova Ayzada Esen qızı

Berdaq atındağı Qaraqalpaq Mámleketlik universiteti

Ádebiyattanıw: qaraqalpaq ádebiyatı qánigeligi 2-kurs magistrantı.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14492069>

Annotaciya. Bul maqalada turmis shinlıǵınıń ádebiyatta kórkem túrde sáwleleniwi jazıwshı A.Turekeeva gúrrinleri misalında úyrenildi. Bunda jazıwshınıń “Táǵdir sınadı” gúrrinler toplamındaǵı ayırım gúrrinlerine tallaw jasaldı. Gúrrinlerdegi qaharman hám jámiyet arasındadıǵı konflikttiń turmis haqıyqatlıǵın beriwdegi bir usıl ekenligi anıqlandı.

Gilt sózler: jazıwshı, gúrrin, kórkem haqıyqatlıq, qaharman, obraz, konflikt, xarakter.

THE EMBODIMENT OF REAL LIFE IN A.TUREKEEVA'S STORIES

Abstract. In this article, the possibility of presenting the reality of life in literary and artistic form was studied on the example of A.Turekeeva's stories. In this, some stories from the writer's collection of stories "Test of Fate" were considered. It was found that the conflict between the hero and the society in the stories is a way of embodying the reality of life.

Key words: writer, stories, reality of life, hero, image, conflict, character.

ВОПЛОЩЕНИЕ РЕАЛЬНОЙ ЖИЗНИ В РАССКАЗАХ А.ТУРЕКЕЕВОЙ

Аннотация. В данной статье на примере рассказов А.Турекеевой исследована возможность представления жизненной действительности в литературно-художественной форме. При этом были рассмотрены некоторые рассказы из сборника рассказов писателя «Испытание судьбы». Установлено, что конфликт героя и общества в рассказах является способом воплощения реальности жизни.

Ключевые слова: писатель, рассказ, реальность жизни, персонаж, образ, конфликт, характер.

Turmıs shınlıǵın jaratıwǵa háreket etip atırǵan jazıwshı aldında bir qatar shártler hám ámeller turadı. Eń ald menen, turmıslıq haqıyqat bızbar, bórttirip jiberme, ekinshiden hám eń tiykarǵısı sol turmıslıq waqıya-hádiyselerdi kórkem haqıyqat dárejesine alıp shıǵa alıw. Qazaq ilimpazı Saǵat Áshimbaev aytqanıday, “Ádebiyat degenimiz – shınlıq sóziniń sinonimi”.¹

Haqıyqıy kórkem dóretpе tınımsız miynetniń, izlenistń jemisi. Ómirdegi shınlıqtı durıs tabıwdıń ózi ánsat emes. Sonday-aq, kórkem shınlıqtı dál beriw onnan da qıyın is esaplanadı.

¹ Сағат Әшімбаев ТАҒЫЛЫМ ТАМЫРШЫСЫ. Ана тили № 14, 11-апрел. 2024-жыл, 10-бет

Oydan shıgarılğan waqıyalar menen kewilden keshirilgen qaharmanlardı ómirdiń boyawına salıp, shınlıq tiykarında beriw barlıq jazıwshılardıń da qolınan kele bermeydi.

Demek, ádebiyattıń tiykarı, onı dúnyaǵa keltiretuǵın tiykarǵa faktor – ómir, yaǵnıy turmıs esaplanadı. Ol tawsılmaytuǵın jaratılıw qúdiretine, jańalanıwlarǵa, ósiw hám rawajlanıwǵa iye eken, ádebiyat ta oǵan sáykes túrde usı qaǵıydaǵa boysınadı, ol da dúnyaǵa kelip, rawajlanıwǵa baǵdar aladı.

Gúrrińde syujet kóbinese bir qaharmannıń átirapında shólkemlesken bolıp, qaharmanları az bolıwına qaramastan, bas qaharmannıń xarakteri gúrrińdegi basqa personajlar járdeminde tolıǵıraq ashılıwı kerek. Gúrriń janrında kóbinese konflikt basqa iri janrlardaǵıday uzaq waqıtlıq bolmaydı hám óz ishine úlken qarama-qarsılıqlardı qamtıy bermeydi. Mine, usı konflikt járdeminde qaharman obrazı ele de tereń ashılıp, turmıs haqıyqatlıǵın kórkem sáwlelendiriwge xızmet etedi.

Konflikt sóziniń mánisi “qarama-qarsılıq” degendi bildirip, barlıq janrlarda qaharman xarakterin ele de ashıwda úlken xızmet atqaradı. Qaharmannıń minez-qulqı, ózin uslawı, qorshaǵan ortalıqqa múnásibeti usı syujetlik elementte óz kórinisin tabadı. Kórkem shıǵarmada konflikt shártli túrde birneshe túrge bólinedi. Solardan, psixologiyalıq (qaharmannıń ishki ruwxıy gúresleri, qarama-qarsılıqlar yaki ishki sezimler gúresi kibi), sociallıq (hár qıylı sociallıq toparlar mápleri jolındaǵı qarama-qarsılıqlar), shańaraqlıq (shańaraq baxıtı, tınıshlıǵı ushın gúres), jeke-intim (jeke hám sociallıq mápler ortasındaǵı gúres kibi) konfliktler bolıwı múmkin.²

A.Turekeevanıń gúrrińlerinde qaharman obrazın ele de tereń ashıwda hám dáwir haqıyqatlıǵın beriwde konfliktler belgili dárejede xızmet atqaradı.

“Tastan shıqqan gúl” dep atalǵan gúrrińni bas qaharman Baxıttıń átirapındaǵı adamlar menen soqlıǵısıwları tiykarında berilgen. Baxıttıń ata-anası óz ara muhabbat tiykarında shańaraq qurǵan, dáslepki waqıtlarda olarǵa hámmeniń háwesi kelgen. Biraq waqıt ótip, Baxıttıń ákesi Murat náshebentlikke berilip, shańaraǵına itibarı azayadı, bul waqıt ishinde perzenti Baxıt tuwıladı. Lekin balası da ákesin tuwrı jolǵa ózgerte almaydı, kúyewiniń bunday háreketlerin kótere almay júrgen Aynura da balasına mehir beriwdiń ornına hámme ashıwın perzentinen aladı.

Usınday jaǵdayda Baxıttıń balalıǵı qıyınshılıqta, heshqanday jıllı sóz esitpey óte beredi. Ol mektepte oqıp júrgen waqıları ákesi qaytıw bolıp, anası menen onıń jaǵdayı burınǵıdan da beter tómenleydi. Ákesiniń tuwısqanları olarǵa járdem etiwdiń ornına inisiniń úyin hám baylıqların bosatıp beriwdi talap etedi hám olar ózleriniń úyine de sıymay Aynuraniń tuwılıp ósken úyine ketedi. Bul jerde de Baxıt erkin júre almaydı. Anası da kóp uzamay sırt elge jumıs islep ketedi.

² Шукуров Н, Хотамов Н, Холматов Ш, Махмудов М. «Адабиётшуносликка кириш». Тошкент, «Ўқитувчи». 1979. 86-6

Bunnan keyin Baxıt birotala jetimsirep qaladı, jeńgesi oǵan kún bermeydi, ya tamaǵı toymaydı, ya kiyimi pútin emes. Usılay etip, Baxıttıń átirapındaǵılar oǵan qarama-qarsı kózqarasta boladı. Anası da sırtta júrip, basqa shańaraq qurıp ketedi de, balasın yadınan da shıǵaradı. Mektepti tamamlanǵan Baxıt joqarı oqıw ornına da túse almaydı, onıń ornına bazarda márdikarlıq etip júredi, tapqanların jeńgesiniń qolına ákelip tapsıradı.

Gúrriń tiykarınan I betten bayanlanǵan bolıp, avtor bul bala menen tanıs ekenligin hám onıń ómiri menen qızıqqanın gúrrińniń basında prologta keltirip ótedi. Avtor gúrriń qaharmanınıń basınan ótkergen qıyınshılıqların esitip, usı gúrrińdi onıń ruqsatı menen jazadı, yaǵnıy belgili bolǵanıday, bul gúrriń turmıs waqıyalarınan alınıp jazılǵan. Avtor usı waqıyalardı Baxıttıń ózinen esitedi hám bunnan keyingi jaǵdayın óz kózi menen kórip bayanlaydı. Gúrriń qaharmanı basınan keshirgen waqıyaların aytıp bergeninen kóp uzamay, bir úyde jumıs isleydi. Bul úydiń adamları júdá jaqsı adamlar bolıp, Baxıttıń oqıwǵa ıqlaslı ekenligin sezedi hám oqıwǵa tayarlanıwı ushın oǵan járdem esabında repititorǵa pul tólep turadı. Jaqsı adamlardıń kómeginde Baxıt joqarı oqıw ornına kirip, jumısqa da ornalasadı. Sol úydiń iyesiniń bir qız qarındası bolıp, ekewi bir-birine kewil qoyadı hám birge shańaraq tikleydi. Sol kúnlerdiń birinde Baxıt avtor menen ushırasıp qalıp, oqıwǵa kirgenin, jumısqa ornalasqanın hám úylenip, perzent kútip atırǵanın aytıp beredi.

Mine, usılay etip Baxıttıń basınan keshirgen qıyın kúnleri, átirapındaǵı adamlar menen hár qıylı qarım-qatnası, olardıń Baxıtqa degen óshpenliligi, jas waqtınan baslap heshkimge tik qaray almaǵan gúrriń qaharmanınıń ómiri sóz etiledi. Gúrrińdegi adamlardıń Baxıt penen konflikti onıń obrazın ashıwǵa hám turmıs shıńlıǵın isenimli súwretlewde úlken áhmiyetke iye. Gúrriń basında berilgen prologta: “Qula maydanda tastıń arasında ósip turǵan dala gúline kózim túsip, hayran qalıp edim. Tastı jarıp shıqqan tábiyattıń bunday hádiyesine tańlanbasqa ilaj joq. Geybir insanlar ómirde sonshellı azap-uqıbet kórip, soń “jarıq kún” ge shıǵatuǵına gúwa bolamız. Olardı da sol gülge megzetemen...”³, -dep Baxıttıń qıyınshılıqqa tolı ómirinen baxıtlı kúnlerge eriskenin usı tastı jarıp shıqqan gülge uqsatadı. Bulay etip gúrrińge qatnas jasaw avtordıń kórkem dóretiwshilikke ózgeshe usılda jantasqanın derek beredi.

A.Turekeeva átirapındaǵı adamlardan, bolıp ótken hám bolıp atırǵan waqıyalardan tásirlenedi, olardı júregi menen seziniw, dóretpelerinde kórkem túrde sáwlelendiredi. Bul jazıwshıda syujet qurıwda, qaharmanlar obrazın jaratıwda ayqın kózge taslanadı. Jazıwshı gúrrińlerinde artıqsha, kereksez, uzın-shubay boyawlardı paydalanbaydı, waqıyalar qısqa, ápiwayı hám túsiniwli túrde beriledi. A.Turekeevanıń ayırım gúrrińlerinde avtorlıq qatnası bayqawǵa boladı.

³ Түрекеева А. Тәғдир сынағы. Нөкіс, «Билим». 2017. 51-бет.

Misali, ol gúrrinleriniń sońında “Heshqashan adaspaǵaysız, jaslar!”, “Tuwrı joldı tańlawda adaspań, jaslar!”, “Doslar” sıyaqlı oqıwshılarga shaqırıq usılların qollanadı. Bul orınlarda biz tikkeley avtor obrazınıń berilgenin sezemiz.

A.Turekeeva gúrrinlerinde kóbinese xronikalıq syujet túrin paydalanadı, bul arqalı waqıyalardıń kóleminiń úlkenirek hám oqıwshılarga ele de túsinkli bolıwın, qaharmanlardıń izbe-iz háreketleri arqalı olardıń xarakteriniń ashılıwın, waqıyalardıń ele de bay bolıwın támiyinleydi. Joqarıda kórip ótkenimizdey, A.Turekeevanıń gúrrinlerinde avtordıń qatnası sezilip turadı. Bul da jazıwshınıń ózine tán jazıw stili bolıp, sol arqalı waqıya juwmaǵın oqıwshıǵa jáne bir márte esletedi.

Juwmaqlastırıp aytqanda, qaraqalpaq ádebiyatınıń, sonıń ishinde gúrrin janrınıń rawajlanıwına A.Turekeeva ayrıqsha úles qosıq kiyatırǵan jazıwshılardan esaplanadı. Onıń gúrrinleri turmısqa barınsha jaqınlıǵı, qaharman obrazın ayrıqsha usıllarda beriwi, turmıstı kórkem sáwlelendiriwde sheberligi menen tanılǵan talant iyesi sanaladı. A.Turekeevanıń dóretiwshiligin úyrene otırıp, jazıwshınıń óz jeke jazıw stili bar ekenligin bayqawǵa boladı. A.Turekeevanıń gúrrinleri turmıslıq waqıyalar tiykarında jaratıladı, dóretpelerinde súwretlenip atırǵan dáwir haqıyqatlıǵı anıq kózge taslanadı hám usıǵan jarasa qaharmanlar táǵdirin hám waqıyalardı isenimli túrde bere aladı. Olar ómirdegi ádillikti hám ádalatsızlıqtı, jaqsılıq hám jamanlıqtı, jerkenish hám súyispenshilikti óz gúrrinlerinde isenimli sáwlelendire alǵan jazıwshı esaplanadı.

REFERENCES

1. Сағат Әшімбаев ТАҒЫЛЫМ ТАМЫРШЫСЫ. // Ана тили № 14, 11-aprel. 2024-jıl,
2. Шукуров Н, Хотамов Н, Холматов Ш, Махмудов М. «Адабиётшуносликка кириш». Тошкент, «Ўқитувчи». 1979
3. Түрекеева А. Тәғдир сынағы (гүрринлер). Нөкис, «Билим». 2017.